

Els quatre tractaments del català

Albert JANÉ

Guardo per Tu gallines ponedores
A camp obert, darrere el mur herbós,
Tocant al rec on maduren les móres
Per als infants que Et saben dir de Vós.
(J.V. Foix. *També vindrem, Infant, a l'hora vella*)

A mi els desconeguts que parlen de vós acostumen
a ser-me simpàtics. Em desvetllen la cordialitat.
(Josep M. Espinàs. *El venedor de noms*)

Hem de convenir –hi convindrà tot-hom fàcilment– que molts catalans tenim una debilitat sentimental pel tractament de *vós*, el considerem com una cosa pròpia, com un tret distintiu i característic de la nostra personalitat col·lectiva. Si no tinguéssim por de recórrer a un dels adjectius més rebregats del llenguatge periodístic actual, diríem que ens és un tractament entraneyable. I, ja no caldria ni dir-ho, no hi deu haver pas ningú que dubti de la seva legitimitat.

És, sens dubte, per l'amor patriòtic i la devoció que sentim per aquest tractament que ens sembla tan nostre, i pel greu que ens sap que el seu ús hagi reculat notablement, a causa de l'evident influència del castellà, substituït pel tractament concurrent de *vostè*, que ara i adés ens sentim temptats de rebutjar i condemnar aquest altre tractament, com si fos una forma espúria, il·legítima i inadmissible. És el que va fer, per exemple, ja fa una colla d'anys l'enyorat Tísner, que amb la seva vehemència abrandada, però simpàtica i bonhomiosa, va arribar a dir que el *vostè* feia tuf de botifler (després va aclarir, davant els nostres retrets amistosos, que considerava botifler el tractament, no els qui el feien servir, cosa que no

deixa de ser una distinció ben curiosa), i el que ara ha fet el també estimat amic i venerable professor Pere Elies (que deu ser, segurament, el nostre degà), el qual, en un recent article publicat a la nostra revista LLENGUA NACIONAL declara que *vostè* és bastard i artificial, i que és un mot espuri¹.

Però una cosa són els sentiments patriòtics i una altra la realitat de la llengua. I en el moment en què creiem, encara que sigui amb un

bon coneixement de causa, que podem combatre un mot o una manera de dir que ens semblen poc legítims, la primera cosa que hauríem de fer, imprescindiblement, és comprovar què en diuen les nostres obres normatives. I si la inclusió en el corpus normatiu d'aquella forma de llenguatge que ens semblava sospetada no descoratjava o atenuava la nostra condemna, aquesta no s'hauria de formular sense dir, explícitament: «Malgrat que aquest mot ha estat

1. *Llengua Nacional*, núm. 34, p. 23.

admès pel nostre diccionari normatiu, creiem que...» Perquè, ¿tenim o no tenim un diccionari normatiu, que ha d'ésser, en tots els casos, de consulta obligada?

En el cas de *vostè*, el Diccionari Fabra, ja des de la primera edició, ara fa setanta anys, és ben explícit: «VOSTÈ (pl. -ès) *pron.* Pronom de segona persona, emprat quan ens adrecem a algú que no tractem de *tu* o de *vós*, pronom que, quan és el subjecte, exigeix el verb en tercera persona. *Vostè m'ho ha dit. Vostès no hi eren.*» I ja que hi som, vegem també el que diu anteriorment: «VÓS *pron.* Pronom personal de segona persona, emprat quan ens adrecem a algú a qui no tutegem però no donem el tractament més cerimoniós de *vostè*, pronom que...» Remarqueu, d'altra banda, el fet, que ens sembla molt significatiu, que el mateix diccionari normatiu que admet *vostè* amb tota la naturalitat, sense cap reserva, no admet, en canvi, les formes *don* i *donya*, que considerem no solament espúries sinó també carregades de connotacions negatives, bé que, cal confessar-ho, llargament usades entre nosaltres. I ja que hi som, no ens sabem estar de dir que no hem entès mai la complaença amb què les usaven escriptors com Pla o Sagarra, aquest darrer, fins a la societat embafadora (arriba a fer precedir de *don* el nom de personatges com Puig i Cadafalch!).

Naturalment, tots els diccionaris posteriors, com el DIEC, continuen acceptant *vostè* amb la mateixa naturalitat que el DGLC.

Però si amb el que hem dit no n'hi hagués prou, caldria recordar tot el que en diu Joan Coromines, del qual, havent-se ocupat d'aquesta qüestió amb tant de detall, no comprenem com es pot prescindir tan alegrement. El cas és que Coromines s'ocupa de la concurrència de *vós* i *vostè* en *Lleures i converses d'un filòleg* (pp. 88-90) i en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (vol. IX «vós»). Reproduïm literalment un fragment de la primera d'aquestes obres: «De fet jo no sé cap filòleg ni preceptista responsable que hagi condemnat l'ús de *vostè*, ni l'hagi considerat menys recomanable que el de *vós*. De cap manera no s'ha de pensar que en la creació de *vostè* hagi pogut intervenir cap influència castellana. Tenia raó Fabra quan el considerava mot

inqüestionablement legítim, i té raó En Guiter quan indica que les arrels del català *vostè* i del castellà *usted* són igualment antigues i surten d'un ús propagat en totes dues llengües (i en d'altres, com l'italià i l'alemany) des del segle XV.» I a continuació hi afegeix: «Cap preceptista responsable, és veritat, però també és veritat que tots hem sentit alguns catalans (i àdhuc algun català distingit) que usa *vós* quan corresponia dir *vostè*, evidentment creient que *vós* és "més català". No nego que en aquest cas es tracta d'una imitació servil del francès. També n'he sentit d'altres que es neguen a usar *vós*, com a mot "ordinari" (?), i que aquests cauen també en una imitació servil del castellà.» I encara: «... la imitació del francès i del castellà existeix tant per part dels qui rebutgen *vós* com dels qui rebutgen *vostè*. Francès i castellà són llengües que no tenen més que dos tractaments. [...] d'altres en tenen tres, com el català.» En fi, Coromines, entre molta més informació, assenyala que el tractament de *vostè* és ben viu al Rosselló i en el català parlat a l'Alguer, del qual va passar als parlars sards.

És un fet, doncs, que tant *vós* com *vostè* tenen els seus adversaris, i compartim plenament l'opinió de Coromines segons la qual tots ells van plenament errats. Ni hem de predicar injustament (i, d'altra banda, inútilment) contra el *vostè* ni hem de proscriure amb la mateixa injustícia, però sovint amb més eficàcia, el nobilíssim tractament de *vós*. Un exemple d'aquest darrer cas el tenim en el criteri observat en la recent, encara, edició de la traducció interconfessional de la *Bíblia*², en què es dóna a Déu el tractament, no de *vostè*, certament (que hauria resultat sorprenent), sinó de *tu*. Val la pena d'assenyalar que aquest criteri és dels responsables de l'edició, que en aquest punt no van voler tenir en compte la proposta del nostre col·lega Josep Ruaix, el qual es va encarregar de la revisió general d'aquesta versió catalana, i que era partidari, en aquest cas, del tractament de *vós*.

El llenguatge epistolar

Un dels camps de la comunicació en què el tractament de *vós* és plenament vigent és el llenguatge epistolar, en la correspondència burocràtica i administrativa, en cartes

circulars, de caràcter general, i, especialment, en cartes adreçades a persones que el signant no coneix. Ara no escau, certament, de voler imposar ni tan sols suggerir criteris a ningú, però sí que és pertinent d'indicar, als qui creuen que aquest tractament és una simple romanalla, en vies d'extinció, que el llenguatge epistolar és també una realitat, un cas real d'ús de la llengua, amb un pes específic considerable.

Parlant, però, del llenguatge epistolar, creiem convenient de repetir una observació que vam fer ja fa una colla d'anys, en un article aparegut al diari *Avui*. I és que, sigui quin sigui el tractament pel qual ens hàgim decidit en la redacció d'una carta, cal mantenir-lo rigorosament al llarg de tot el text de la missiva. És inadmissible que en una carta que comença dient «Tenim el goig de comunicar-vos...» trobem un altre paràgraf en què podem llegir «Li agrairem que tingui la bondat...» O, inversament, que primer es digui «Li adrecem aquest escrit...» i després es continuï dient «Us preguem que si us interessa...». Una llarga experiència en aquest camp ens fa dir que aquesta incoherència de criteri és molt més freqüent del que molts podrien pensar.

Les obres narratives

Al marge de les nostres opcions individuals en la nostra relació social, cal assenyalar que els escriptors (guionistes, traductors, adaptadors, etc.) no poden, en molts casos, prescindir del tractament de *vós*. És veritat que bé podem trobar narracions i històries ambientades en els llunyans temps medievals, àdhuc de l'antigor, en què s'ha recorregut a *vostè* com a tractament de respecte. No cal dir que aquest recurs denuncia implacablement la ineptitud de l'autor. En aquests casos, no hi pot haver cap dubte: la dualitat *tu* i *vós* resol perfectament l'expressió del tipus de relació que hi ha entre els diversos personatges.

Ara: hem de dir que nosaltres no som pas gens partidaris del tractament de *vós* (ni del de *vostè* encara menys, és clar) en les narracions ambientades en l'antigor ni en les que se situen en altres ambients allunyats en l'espai i en el temps. Com se sap, en les llengües clàssiques hi havia un sol tractament. Creiem que en una obra narrativa ambientada en els

2. BCI, *Bíblia catalana*, Traducció interconfessional, Associació Bíblica de Catalunya, Editorial Claret, Societats Bíbliques Unides.

3. Josep Pous i Pagès, *La vida i la mort d'en Jordi Friginals*, MOLC, p. 98.

temps clàssics (grecs o romans) o, per exemple, en l'antiga Xina, o en el món africà, cal recórrer a un sol tractament i marcar el respecte amb l'ús dels vocatius: *il-lustre senyor, mestre venerable...*

El plural de vós

Un dels inconvenients del tractament de *vós* és que no té un plural prou clar: Notem que el DGLC diu clarament que el plural de *vostè* és *vostès*, però no diu res pel que fa a *vós*. En la pràctica, el temps del verb és el mateix, és a dir, la segona persona del plural, i l'ús del pronom es procura evitar. Si es tracta de poques persones, dues o tres, no sembla gens estrany de repetir el pronom. De fet, recordem un exemple literari en què es diu *Vós, pare, i vós, mare...*, però no amb prou exactitud per a poder-lo citar exactament. Notem, en canvi, l'exemple següent, en què el parlant s'adreça alhora a una persona que tracta de *tu* i a una altra que tracta de *vostè*: *Tu, Marianna, i vostè, mossèn Llorenç, procurin portar a bon camí l'ovella esgarriada*³. Recordem, d'altra banda, que, en aquesta narració el rector del poble tracta de *vós* l'amo del mas i aquest diu de *vostè* al senyor rector.

Aquest inconvenient té potser com a contrapartida que, en certs casos, l'ús de la forma del verb en la segona persona del plural convé tant a qui tractem de *vós* com a un grup indeterminat de persones que tant podem tractar de *tu* com de *vós*. És el cas, per exemple, dels avisos de caràcter general, com *Passeu per la dreta o Respecteu les flors*. O de la forma de cortesia *si us plau*, objecte freqüent, actualment, d'una contracció que la desnaturalitza.

L'ús explícit dels pronoms forts de segona persona

Una diferència molt important, entre el català i el castellà, pel que fa a l'ús dels pronoms forts de segona persona quan fan de subjecte, especialment *vostè*, és que en el nostre ús genuí els elidim en molts casos en què el castellà no ho fa. Així, frases com *Està vostè equivocat, Té vostè raó o Creu vostè que vindran?* traeixen clarament la interferència del castellà, i no vacillem a considerar-les inadmissibles. En tot cas, el pronom ha d'anar al davant de tot o col·locat com una aposició. *Vostè està equivocat, ¿Creu que vindran, vostè?* És el que cal fer en el llenguatge escrit quan l'absència del pronom que fa de subjecte pot originar

una ambigüitat (*vostè* o *ell?*). Efectivament, la presència física de la persona a qui diem *Té tota la raó del món* elimina el dubte possible pel que fa al subjecte de la nostra frase. Però, per exemple, en una narració, encara que vulgui ser el reflex fidel d'un diàleg real entre dos personatges, hi ha la possibilitat que el lector (no el destinatari de la frase) no acabi de veure prou clar a qui es fa referència.

El quart tractament

Afirmar que en català existeix un quart tractament és una manera de dir que el tractament més cerimoniós i protocol·lari exclou rigorosament l'esment de les formes pronominals (*vostè* i *vostès*), tot i usar els verbs en les formes de tercera persona (del singular o del plural). És el tractament propi, encara actualment, de quan hom és atès en certs establiments comercials de categoria (hotels, restaurants, botigues de luxe), en què el personal se sol adreçar als clients usant les formes *el senyor* i *la senyora* (o, si escau, *el senyor president*, *la senyora marquesa...*).

És ben possible que, en la realitat, els qui usin aquest tractament no hi siguin sempre conseqüents, i arribi un moment en què se'ls escapi algun *vostè*. No hauria de ser així, però no hi donarem pas més importància de la que té. Ara: hi ha un cas especial en què és preceptiu de recórrer a aquest tractament distanciat que exclou l'esment explícit de les formes pronominals, i en què sostenim que caldria observar el màxim rigor. Ens referim a les comunicacions adreçades per persones en l'exercici d'un càrrec públic o privat (president, alcalde, director general...), inicia- des amb la paraula *Saluda*, ja impresa, seguida de la indica-

ció del nom (o càrrec) del destinatari i del missatge que el primer li adreça. Aleshores, l'ús explícit de les formes pronominals, encara que siguin les de cortesia, constitueix, al nostre entendre, una interrupció del caràcter altament deferent d'aquesta mena de comunicacions, cosa que ens sembla totalment improcedent. Així, considerem inadmissible un escrit que digui *El director general de Coordinades i Paràmetres Interdepartamentals SALUDA el senyor Josep Pi i té el goig de fer-li arribar un exemplar de l'opuscle pel qual vostè s'havia interessat*, tal com hem pogut llegir en nombroses ocasions. Hauria de dir, simplement, *... l'opuscle pel qual s'havia interessat*.

I no cal dir que una redacció com *... opuscle pel qual vós us havíeu interessat* és, inqüestionablement, aberrant. ♦

NOU MÓN, S.A.

LA SEVA AGÈNCIA DE VIATGES
PER A TOT TIPUS DE SORTIDES:

- ✈ Viatges de nocces
- ✈ Viatges per a empreses
- ✈ Tarifes per a joves (agent USIT)

Informació i reserves:

C. d'Aribau, 127
Tel. 93 419 32 11
Fax 93 419 43 90
08036 BARCELONA

